

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Яновський Антон Олегович

УДК 347.965.42(4-6ЄС)(043.3)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ В КРАЇНАХ ЄС

АВТОРЕФЕРАТ

роботи на здобуття освітнього ступеню «Магістр»

спеціальність 081 «Право»

освітня програма «Право»

Науковий керівник:

к.ю.н., доцент (б.в.з.)

Панченко С.С.

Рецензент: д.ю.н., професор

Стратонов В.М.

Миколаїв – 2021

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Примирилі методи врегулювання суперечок, що з'явилися ще в первісному суспільстві для запобігання конфліктам, вбивств і насильства, а згодом - середньовічних міжусобиць, приймають в сучасному суспільстві різні форми, як судові, так і позасудові. До числа позасудових альтернативних способів вирішення спорів відноситься і міжнародна медіація, яка отримала широке визнання та часто застосовується на практиці, адже медіація дозволяє запобігти розвитку негативних наслідків для сторін спору вже на початковій стадії і уникнути дорогого і тривалого судового розгляду.

Процедура медіації прийнята і визнана як ефективний інструмент при вирішенні спорів різної складності, категорій та різного рівня по всьому світу. Існує безліч підходів, а також моделей медіації - але незалежно від їх особливостей, основним завданням медіатора є збереження і реалізація основних принципів медіації. Такими є: добровільність участі в процедурі, рівноправність і рівність сторін, неупередженість і нейтральність з боку медіатора, конфіденційність, прозорість, прийняття і повага сторін медіатором і сторонами один одного.

У сучасному суспільстві роль права постійно зростає. При цьому мова часто йде про екстенсивний процес розширення його дії, що виражається в збільшенні обсягу правового регулювання та нормативно-правового масиву на шкоду зростанню авторитету права як засобу узгодження різних інтересів. Процес юрідифікації суспільства супроводжується зменшенням ефективності права не тільки з причини розширення поля юридичних колізій, а й внаслідок руйнування соціальних зв'язків, що веде до деструктивного скорочення в соціальному регулюванні ролі інших, неправових методів. У зв'язку з цим вироблення і вивчення альтернативних форм регулювання суспільних відносин стають нагальною потребою соціальної практики. Розвиток інституту медіації при вирішенні конфліктів вписується в цей контекст.

У Європейському Союзі медіація розглядається як добровільне волевиявлення сторін залучити незалежну сторону з метою самостійного вирішення суперечки, в

ході якої медіатор зберігає власну неупередженість і конфіденційність інформації. У країнах ЄС медіація, як спосіб вирішення спору (конфлікту), що виник в результаті будь-яких правовідносин (сімейних, трудових, економічних, цивільних тощо), застосовується набагато частіше в порівнянні з іншими позасудовими альтернативними способами врегулювання спорів, наприклад, такими, як переговори, примирення сторін, незалежне вирішення, міні-процес, досудова нарада або спрощений суд присяжних. Саме Європейський Союз має позитивні приклади застосування медіації в цивільних і комерційних справах, що актуалізує дослідження особливостей правового регулювання медіації в країнах ЄС.

Ступінь дослідженості теми. Проблема правового регулювання медіації загалом та у Європейському Союзі зокрема, є предметом дослідження для багатьох зарубіжних та українських науковців. Але деякі аспекти теми дослідження вивчені недостатньо, зокрема, особливості правового регулювання медіації в країнах ЄС, що і обумовило вибір теми роботи. Серед групи українських дослідників, варто відзначити роботи А. Антонюка, О. Кармази, Я. Миколаєнка, Т. Подковенка. Корисними при написанні дипломної роботи стали праці таких закордонних дослідників-спеціалістів у сфері медіації як І. Зайцева, Е. Керрол, К. Маккі та інші.

Мета і завдання. Мета роботи полягає у встановленні сутності правового регулювання медіації, в тому числі її особливостей в країнах ЄС.

Відповідно до мети, автор сформулював такі *завдання*:

- з'ясувати стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дослідження;
- розкрити поняття, принципи та види медіації;
- дослідити сутність правового регулювання медіації;
- проаналізувати нормативне регулювання та процедуру медіації в країнах ЄС;
- охарактеризувати застосування медіації в цивільних і комерційних справах країн-членів ЄС;

- розкрити ключові проблеми застосування медіації як альтернативного способу вирішення юридичних спорів;
- визначити напрями розвитку та впровадження медіації в країнах Європейського Союзу.

Об'єктом дослідження є правові відносини в сфері медіації як альтернативного засобу вирішення юридичних спорів.

Предмет дослідження – особливості правового регулювання медіації в країнах ЄС.

Методи дослідження. Дана робота ґрунтується на використанні комплексу загальнонаукових та спеціальних методів пізнання.

Методи системного та структурного аналізу були використані при систематизації наукової інформації за темою роботи та при дослідженні сутності дефініцій роботи. Застосування системного підходу забезпечило теоретичне узагальнення наукових поглядів вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячених дослідженню медіації у міжнародних відносинах. Методи порівняння та аналогії, аналізу й синтезу застосовані окремо або комплексно під час визначення предмета дослідження, узагальнення успіхів та ключових проблем застосування медіації як альтернативного способу вирішення юридичних спорів у ЄС. Для аналізу законодавчих актів та нормативних документів використовувався системно-аналітичний метод.

Системний підхід є методологічною основою всієї роботи й використовується для вирішення більшості завдань дослідження. Зокрема, з позицій системного підходу розглянуто процедуру медіації як одного з альтернативних способів вирішення юридичних конфліктів.

Сукупність цих та інших методів і прийомів дала змогу забезпечити всебічність вивчення проблеми та достовірність висновків. Загалом в роботі широко використовується комплексний підхід до методології дослідження, коли методи, які застосовуються, доповнюють один одного.

Апробація результатів дипломної роботи відбувалася на таких наукових форумах: «VI юридичні могилянські читання», (30 квітня 2020р.) м. Миколаїв;

«Могилянські читання – 2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (18 листопада 2020р.) м. Миколаїв.

Структура та обсяг дипломної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальна кількість сторінок – 100, обсяг основного тексту – 90 сторінок, список використаних джерел – 10 сторінок (94 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дипломної роботи, ступінь наукової розробки проблеми дослідження; визначені мета і завдання роботи, її об'єкт і предмет, методи дослідження, апробація результатів дипломної роботи, структура та обсяг роботи.

Розділ 1. «ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ» присвячений аналізу офіційних документів глав держав, урядів та міжнародних організацій, а також праць вітчизняних та закордонних вчених, щодо правового регулювання медіації в світі та в ЄС, зокрема. Розкрито поняття, принципи, види медіації та особливості її правового регулювання. Розділ складається з трьох підрозділів.

У **підрозділі 1.1. «Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження»**, перш за все, проаналізовані роботи науковців, що стосуються правового регулювання медіації в країнах Європейського Союзу, а також описано джерельну базу дослідження, яку умовно можна поділити на кілька груп.

До першої групи джерел автор відносить офіційні документи глав держав, урядів та міжнародних організацій. Зокрема, до цієї групи увійшли нормативно-правові акти ЄС, такі як Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) у цивільних та комерційних справах, Директива 2013/11/ЄС, Зелена книга «Про альтернативне вирішення спорів цивільного і торгового права», Резолюція Європейського парламенту і Ради 524/2013, Рекомендація № R (98) 1 Комітету міністрів держав-членів з

питань сімейної медіації, Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах, Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами-приватними особами, Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, Європейський кодекс поведінки для медіаторів.

Також до першої групи джерел автор відносить акти національного законодавства окремих країн-членів ЄС. Зокрема, це закони: Закон Румунії «Про медіацію та організацію професії медіатора», Закон Фінляндії «Про посередництво у спорах перед звичайними судами», Закон Литовської республіки «Про примирення у цивільних спорах», Закон ФРН «Про медіацію», Закон Іспанії «Про медіацію у сфері приватного права» та інші.

Друга група представлена публікаціями ЗМІ, в яких висвітлено практику застосування медіації для вирішення юридичних спорів.

У підрозділі 1.2. «Поняття, принципи та види медіації» розглянуто основні підходи до визначення поняття медіації та наведено узагальнене визначення даної дефініції з урахуванням позицій та поглядів різних авторів та спеціалістів в цій сфері. Розкрито питання принципів медіації, де за основу було взято «Керівництво з ефективної посередницької діяльності», опубліковане ООН 27 вересня 2012 року, розглянуто види медіації.

У підрозділі 1.3. «Сутність правового регулювання медіації» висвітлено практику правового регулювання медіації на двох рівнях – міжнародному та національному. Норми міжнародних та національних законодавчих актів про медіацію умовно поділені на три групи.

Акти першої групи регулюють питання порядку проведення самої процедури медіації у найзагальніших рисах.

До другої групи нормативно-правових актів у сфері регулювання медіації, входять документи, що регламентують питання, пов'язані з участю державних органів у процедурі медіації або діяльності, з нею пов'язаної.

Третя група правових норм, закріплених у законах про медіацію, регулює професійну діяльність медіаторів.

Також розглянуто основні етапи процесу здійснення правового регулювання медіації в Україні, зокрема проект Закону про медіацію 3504, та запропоновано доповнення статті 10 законопроекту 3504, а саме: «...медіатор має кожні п'ять років підвищувати кваліфікацію».

Розділ 2. «АНАЛІЗ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ ЯК ОДНОГО З АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНФЛІКТІВ» присвячений аналізу нормативно-правових актів, які встановлюють стандарти процедури примирення за участю посередника в Європейському Союзі, а також застосування медіації в цивільних і комерційних справах у країнах-членах ЄС. Розділ складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Нормативне регулювання та процедура медіації в країнах ЄС» розглянуті основні нормативно-правові акти як: Рекомендація 98/257/ЄС, Рекомендація 2001/310/ЄС, Зелена книга «Про альтернативне вирішенні спорів цивільного і торгового права», Директива ЄС 2008/52 та інші.

Проаналізована імплементація відповідних норм Директиви ЄС до національних законів держав-членів ЄС, таких як: Фінляндія, Німеччина, Італія, Ірландія, Естонія та інші.

У підрозділі 2.2. «Застосування медіації в цивільних і комерційних справах країн-членів ЄС» досліджено основоположний документ, який регулює питання застосування медіації в цивільних і комерційних справах у ЄС - Директива 2008/52 від 21.05.2008 р. «Про певні аспекти посередництва у цивільних та торгових справах».

Визначено основні пункти Рекомендації Комітету міністрів держав-членів ЄС відносно медіації в сімейних справах № R (98)1.

Досліджено Регламент (ЄС) № 524/2013 про он-лайн-врегулювання суперечок (ODR platform), згідно з яким була створена загальноєвропейська онлайн-платформа для вирішення суперечок, що виникають внаслідок он-лайн-транзакцій.

Досліджено національний досвід держав-членів ЄС у вирішенні трудових та комерційних спорів за допомогою медіації.

Розділ 3. «ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В КРАЇНАХ ЄС» присвячений аналізу основних проблем, що стають на заваді ефективного використання медіації та новим напрямом розвитку медіації в країнах ЄС. Розділ складається з двох підрозділів.

У підрозділі **3.1. «Ключові проблеми застосування медіації як альтернативного способу вирішення юридичних спорів»** виявлені основні проблеми, що заважають ефективному розвитку медіації, а саме неузгодженість норм національного законодавства у різних державах-членах ЄС та відсутність єдиного підходу до закріплення етичних вимог до медіатора. Проаналізовані думки вітчизняних та закордонних вчених, щодо складнощів розвитку інституту медіації та пропозиції щодо вирішення цієї проблеми.

У підрозділі **3.2. «Нові напрями розвитку та впровадження медіації в країнах Європейського Союзу»** визначено сучасні шляхи розвитку процедури медіації в країнах ЄС, наприклад, долучення до цієї процедури нотаріату в тих країнах-членах, де відсутня подібна практика або ініціативи щодо забезпечення фінансових стимулів для осіб, які використовують посередництво; створення кодексів медіаторів задля виконання вимог законодавства ЄС на рівні національного законодавства; необхідність розвитку загальноєвропейської он-лайн-платформи ODR для врегулювання спорів за участю споживачів он-лайн.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити наступні висновки та рекомендації:

1. Аналіз стану наукової розробки досліджуваної проблеми показав, що в сучасній науці питанням правового регулювання медіації як альтернативного способу вирішення юридичних спорів, присвячено досить широке коло праць зарубіжних і вітчизняних авторів. Однак особливості правового регулювання

медіації в Європейському Союзі вітчизняними науковцями досліджено не в повній мірі. Зважаючи на важливість цього інституту для сучасної України, вітчизняним науковцям варто більше уваги звертати на європейську практику правового регулювання медіації.

2. З'ясовано, що медіація – це процедура примирення конфлікуючих сторін шляхом їх вступу у добровільні переговори в присутності нейтральної особи – медіатора, з метою досягнення консенсусу та прийняття взаємоприйнятних рішень, які вирішують конфліктну ситуацію. Особливістю врегулювання спору із залученням медіатора є те, що всі учасники спору відстоюють власні інтереси і, на відміну від судового розгляду спору, в медіації немає сторони-переможця і сторони-переможенного. А сам факт укладення медіативної угоди згодом не позбавляє сторін права звернення до суду по суті суперечки, що виникла на момент укладення мирової угоди, що на наш погляд є позитивним моментом.

Як показує практика країн ЄС, при вирішенні спору за допомогою медіації досягнуті домовленості, як правило, є більш довговічними та відповідають реальному стану речей і прийнятні для обох сторін, що не тільки сприяє втіленню їх у життя, а й робить їх здійснення природним кроком.

3. Виявлено, що юридична наука має низку визначень та трактувань поняття «правове регулювання медіації». Узагальнивши всі підходи, на нашу думку, під «правовим регулюванням медіації» варто розуміти здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування та юридичне закріплення процедури медіації як способу вирішення юридичних спорів, визначення статусу медіаторів, їх прав та умов функціонування. Основним принципом правового регулювання медіації є забезпечення необхідних стандартів медіації при мінімальному втручанні держави в ці відносини, надання сторонам спору найбільш повної свободи розпорядження своїми правами.

В рамках ЄС існує три типи правового регулювання медіації: закріплення процедури медіації в законодавстві про ювенальну юстицію; закріплення медіації щодо інших категорій правопорушників в кримінально-процесуальному законодавстві; закріплення медіації в окремому нормативно-правовому акті, який

деталізує процедуру медіації, вимоги до медіатора, а також сферу застосування медіації. У країнах ЄС медіація, як правило, має не один рівень регулювання, а кілька. Якщо розглядати країни Європи, то це - директиви ЄС і національне законодавство. На національному рівні не тільки спеціальний закон, а й закони, що доповнюють його положення щодо конкретних видів суперечок.

4. Встановлено, що ключовими документами у сфері правового регулювання медіації на рівні ЄС є Європейський кодекс поведінки для медіаторів 2004 року та Директива ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах» 2008 року, яка дає визначення медіації як структурованого процесу, незалежно від його назви, в якому дві або більше сторони намагаються самостійно і на добровільній основі досягти домовленості про врегулювання свого спору за участю медіатора. Також слід відзначити такий документ як Рекомендації відносно медіації в сімейних справах № R (98)1 Комітету міністрів держав-членів.

Багато країн-членів ЄС мають систему правового регулювання медіації в окремих сферах вирішення спорів (Ірландія і Данія - трудові спори, Фінляндія – споживчі суперечки, Швеція – спори за ДТП, Франція і Ірландія – сімейні суперечки). Однак, навіть відсутність національних законів про медіацію, не виключає активного застосування медіації при вирішенні юридичних спорів (наприклад, у Нідерландах).

5. Виявлено, що в країнах-членах ЄС медіація досить часто та успішно застосовується в цивільних і комерційних справах. Особливу ефективність медіація має при вирішенні конфліктів в сімейних справах (процедура розлучення, продовження / розірвання шлюбного договору, суперечки між подружжям щодо батьківських прав); комерційних суперечок (пов'язані з управлінням корпоративними правами, а також з укладенням та виконанням комерційних угод); суперечок спадкування (процедура розподілу майна у разі конфлікту прав спадкоємців за законом і спадкоємців за заповітом); спорів, пов'язаних з нерухомістю (будь-які угоди з сумісною власністю).

Директива 2008/52 від 21 травня 2008 року «Про певні аспекти посередництва у цивільних та торгових справах» є ключовим документом, який регулює застосування медіації у відповідних сферах. Саме із прийняттям цієї Директиви, країни-члени ЄС почали активно вносити зміни до національного законодавства, яке регулює інститут медіації.

6. Доведено, що однією із ключових проблем розвитку медіації в країнах-членах ЄС є те, що сфера дії Директиви ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах» 2008 року обмежується міжнародними цивільними і комерційними спорами, в цю сферу не підпадають спори, пов'язані з податковими, митними, адміністративними правовідносинами, а також спори про відповідальність держави за дії або бездіяльність при здійсненні державної влади. Тому задля розвитку та впровадження медіації країнам ЄС необхідно:

- імплементувати загальноєвропейські правила медіації в національне законодавство всіх країн-членів ЄС (країни-члени ЄС не повинні зупинятися на мінімумі і впроваджувати систему на національному рівні);
- розробити механізми застосування та/або розширення сфер використання процедури медіації;
- уніфікувати підходи щодо можливості застосування нотаріату та адвокатів у якості медіаторів;
- виробити єдиний підхід щодо вартості процедури медіації.

Україна, зважаючи на позитивний досвід застосування медіації у країнах-членах ЄС, має вирішити проблему правового регулювання медіації шляхом прийняття закону «Про медіацію» на основі законопроекту 3504 із доопрацюваннями. Зокрема, на нашу думку, стаття 10 має бути у такому формулюванні: «підготовка у сфері медіації становить не менше як 90 годин навчання медіатора, у тому числі 45 годин практичного навчання, та включає теоретичні знання та практичні навички щодо принципів, порядку та методик проведення медіації, правового регулювання медіації, етики медіатора, ведення переговорів та врегулювання конфліктів (спорів)» (п.2. ст.10). *«Медіатор має кожні п'ять років підвищувати кваліфікацію».*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Яновський А.О. Міжнародно-правове регулювання медіації як засобу вирішення міжнародних конфліктів. *VI юридичні Могілянські читання* : тези Всеукраїн. наук.-практ. конф., м. Миколаїв, 30 квіт. 2020 р. С. 113-116.

2. Яновський А.О. Суть за значення Директиви ЄС щодо деяких аспектів медіації в цивільних і комерційних справах. *Могілянські читання – 2020: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти*: матеріали XXIII Всеукраїн. наук.-метод. конф., м. Миколаїв, 18 лист. 2020 р. С. 101-103.

АНОТАЦІЯ

Яновський А.О. Правове регулювання медіації в країнах ЄС.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр», за спеціальністю 081 «Право». Чорноморський національний університету імені Петра Могили. – Миколаїв, 2021.

У дипломній роботі досліджено правове регулювання медіації в країнах ЄС. У роботі з'ясовано стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дослідження. Визначено поняття, принципи та види медіації. Досліджено сутність правового регулювання медіації та проаналізовано нормативне регулювання та процедуру медіації в країнах ЄС. Охарактеризовано застосування медіації в цивільних і комерційних справах країн-членів ЄС. Розкрито ключові проблеми застосування медіації як альтернативного способу вирішення юридичних спорів та визначено напрями розвитку та впровадження медіації в країнах Європейського Союзу.

Ключові слова: дослідження медіації в країнах ЄС, правове регулювання медіації, принципи та види медіації, медіація в цивільних і комерційних справах країн-членів ЄС, Директива 2008/52/ЄС, Зелена книга «Про альтернативне

вирішенні спорів цивільного і торгового права», альтернативні способи вирішення спору.

SUMMARY

Yanovskyi A.O. Legal regulation of mediation in EU countries.

Diploma thesis for the fulfillment of educational-qualification level of «Master degree», specialty 081 "Law". Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2021.

The diploma thesis examines the legal regulation of mediation in EU countries. The state of scientific development of the problem and the source base of the research are clarified. The concepts, principles and types of mediation are defined. The essence of legal regulation of mediation is researched and the normative regulation and procedure of mediation in the EU countries are analyzed. The use of mediation in civil and commercial matters of EU member states is described. The key problems of using mediation as an alternative way of resolving legal disputes are revealed and the directions of development and implementation of mediation in the countries of the European Union are determined.

Keywords: research on mediation in EU countries, legal regulation of mediation, principles and types of mediation, mediation in civil and commercial matters of EU member states, Directive 2008/52/EU, Green paper «On alternative dispute resolution in civil and commercial law», alternative dispute resolution.